

**פתרון הבחינה באזרחות, יחידת לימוד אחת, מועד חורף
2009 מוגש על ידי: רענן נוימרק, יעקב סרוסי, דורון
קורקוס ונעמי בלנק
מורים לאזרחות ברשת בתי הספר של יואל גבע**

שאלה מספר 1

זיהוי: הזכות שמיימושה נפגע לטענת האופה היא: **הזכות לקניין רוחני/ זכויות יוצרים.**

הסבר: כל יצירה שאדם יוצר היא קניינו ואין להשתמש בה או לשנות אותה ללא רשותו.

ביסוס: אופה מפורסם המציא מתכון לעוגה חדשה. העוגה זכתה להצלחה רבה, ומכירתה הביאה לו רווחים כספיים גדולים. העוזר של האופה החליט להתחרות באופה המפורסם. הוא עזב את מקום עבודתו ופתח מאפייה מתחרה שבה אפה עוגות על פי המתכון שהמציא האופה המפורסם ומכר אותן בלי לקבל את רשותו. בכך פגע העוזר בזכות לקניין רוחני של האופה.

זיהוי: סוג העבריינות שבא לידי ביטוי במעשהו של עוזר האופה הוא: **עבריינות פלילית רגילה.**

הסבר: הפרת החוק הנעשית ממניעים של תועלת אישית/ טובת הנאה עצמית.

ביסוס: בית המשפט קבע כי עוזר האופה פעל בניגוד לחוק כאשר העתיק את מתכוננו של האופה. העוזר עשה זאת במטרה להגדיל את היקף המכירות במאפיה ובכך פעל לתועלתו האישית וביצע עבריינות פלילית רגילה.

שאלה מספר 2

זיהוי: הגישה החברתית-כלכלית הנהוגה במדינה היא **הגישה הליבראלית.**

הסבר: גישה השמה את הדגש על הפרט וחירותו (אינדיבידואליזם). גישה זו מעוניינת להגביל את כוחו של השלטון. אם השלטון לא יתערב בנעשה במדינה בתחומי הכלכלה והחברה, תיווצר במדינה תחרות חופשית שתאפשר לכל פרט למצות את הפוטנציאל הטמון בו באופן הטוב ביותר. הגישה הליברלית דוגלת בשוויון פוליטי: זכות הצבעה לכל, קול אחד לכל אחד וכו', אך במישור הכלכלי חברתי השוויון אינו נתפס כערך חשוב שהמדינה צריכה להתערב על מנת להשיגו. שיפור מצבה של החברה יבוא על ידי שיפור מצבו של כל פרט ופרט.

ביסוס: במדינה הדמוקרטית, הממשלה אינה נוהגת להתערב בחיי הכלכלה, כדי לעודד תחרות חופשית בתחום העסקי ולכן, היא נוקטת במדיניות ליבראלית.

זיהוי: הזכות חברתית של האזרחים שהממשלה ביקשה למנוע היא: **הזכות לרמת חיים**.

הסבר: הזכות לרמת חיים היא אחת מיסודותיה של מדינת הרווחה. מדובר בזכות לחיות ברמה סבירה ואנושית, שהיא תנאי לקיומו של אדם חופשי המסוגל לקבל החלטות רציונאליות.

ביסוס: הממשלה ביקשה להבטיח את תנאי הקיום הבסיסיים של האזרחים באמצעות התערבות בפעילות הכלכלית.

אפשרות נוספת:

זיהוי: הזכות חברתית של האזרחים שהממשלה ביקשה למנוע היא: **זכויות עובדים ותנאי העסקה**.

הסבר: זו הזכות חברתית לעבודה הכוללת מרכיבים כגון: קביעת שכר מינימום, הגבלת מספר שעות העבודה, מתן תנאי עבודה סבירים, **הגנה מפני אבטלה** והבטחת שכר שווה עבור עבודה שווה. במסגרת זו באה לידי ביטוי גם הזכות לחופש השביתה.

ביסוס: המשבר הכלכלי יצר סכנה שאזרחים רבים יהפכו למובטלים. לפיכך הממשלה התערבה במטרה להגן על האזרחים מפני אבטלה.

(הזכות לזכויות עובדים ותנאי העסקה שזורה בזכות לרמת חיים).

פרק שני

שאלה מספר 3

דוגמאות לאופי היהודי על פי הכרזת העצמאות:

1. בהכרזת העצמאות נאמר באופן מפורש שמדינת ישראל תהיה מדינה יהודית: "אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בא"י היא מדינת ישראל..".
2. מדינת ישראל תפתח את שעריה בפני כל יהודי המבקש לעלות ארצה: "מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות".

שאלה מספר 4

הסדר שהושג בשנת 1947 בין מפלגות הפועלים [החילונית] לבין המפלגות הדתיות והחרדיות על שמירת מעמד הדת היהודית במדינה ע"פ המתכונת שהייתה קיימת ביישוב היהודי בארץ בתקופת המנדט.

הסדר זה מבוסס על כך שהקבוצות היהודיות מכירות בצורך למצוא דרך לחיות ביחד על אף חילוקי הדעות בנושא יחסי הדת ומדינה בישראל. מטרתו לקבוע "כללי משחק", הסדר של פשרה, שיבטיחו את היציבות הפוליטית והחברתית וישמרו על שלמות החברה והמדינה; הדרך להשיג מטרה זו היא ע"י הימנעות ככל האפשר מהכרעות חד-משמעיות כמו הכרעת רוב [החילונית] **בחקיקה** בנושאים השנויים במחלוקת והימנעות מקבלת הכרעה חד-משמעית בנוגע לאופי המדינה [דתי לחלוטין או חילוני לחלוטין].

שניים מן הנושאים הכלולים בהסדר הם :

1. **מתן סמכות בלעדית לבתי דין רבניים לעסוק בענייני נישואין וגירושין** - סעיף זה מעוגן בחוק בתי דין רבניים [נישואין וגירושין] 1953 .
2. **שמירת שבת במקומות ציבוריים** - [איסור עבודת יהודים בשבת – מעוגן בחוק שעות העבודה והמנוחה, איסור הפעלת תחבורה ציבורית].

שאלה מספר 5

זכויות האדם הן זכויות אוניברסאליות הנגזרות מטבע האדם. הן אינן מוענקות ע"י השלטון, אינן תלויות בשלטון, והוא אינו רשאי ליטול אותן מן הפרט באופן שרירותי. הן מכונות טבעיות [מובנות מעליהן ומקובלות על הכול] או זכויות יסוד או זכויות בסיסיות.

הזכויות הללו כוללות לדוגמא את הזכות לחיים, הזכות לחירות והזכות להליך משפטי הוגן.

שאלה מספר 6

הגישה הליברלית המתונה – גישה זו אינה מכירה בזכויותיהן הייחודיות של קבוצות המיעוט אלא בזכויות הטבעיות של כל אדם במדינה, אולם היא אינה כופה כגישה הליברלית הקיצונית, על המיעוטים להיטמע בתרבות השלטת. מדינה המאמצת גישה זו תאפשר לקבוצות המיעוט להתארגן ואף להקים מערכות תרבותיות וחינוכיות מתקציבים פרטים שלהם, ללא התערבות וסיוע מכספי המדינה.

שאלה מספר 7

אחריות ממשלתית פרושה שהממשלה כולה כגוף אחד, ראש הממשלה והשרים, אחראים כלפי הבוחר וכלפי נציגי העם בכנסת.

- הממשלה נושאת באחריות משותפת לכל החלטה ופעולה שקיבלה וביצעה כגוף אחד וגם למחדליה, וגם אחראית לפעולותיו של כל שר.
- כל שר אחראי להחלטה המשותפת של הממשלה ואסור לשר להעביר ביקורת על החלטת הממשלה בפומבי לאחר שהתקבלה החלטה. לשר אסור לפעול נגד החלטת הממשלה.
- כל השרים חייבים לתמוך בהחלטותיו של כל שר בענייני משרדו.

שאלה מספר 8

שני סוגי לאומיות:

1. **לאומיות אתנית**: כאשר התגבשותם של לאומים והגדרת הזהות הלאומית מבוססות על יסודות שאינם פרי בחירה כמו: היסטוריה, שפה ומוצא משותף, יותר מאשר על יסודות שהם פרי בחירה כמו: ערכים ואידיאולוגיה משותפת, הזהות של לאומים אלה נקראת **לאומיות אתנית**.
2. **לאומיות פוליטית**: כאשר התגבשותם של לאומים והגדרת הזהות הלאומית מבוססות בעיקר על יסודות שהם פרי בחירה (שאותם ניתן לבחור) כמו: ערכים ואידיאולוגיה ופחות על יסודות שאינם פרי בחירה (יסודות אתניים) כמו: היסטוריה, שפה ומוצא משותף, הזהות של לאומים אלה נקראת **לאומיות פוליטית**.

חוק השבות נועד לממש את הלאומיות האתנית. החוק קובע שיהודי, בנו, נכדו ובני זוגם זכאים לעלות ארצה ולקבל אזרחות. כיוון שהחוק עוסק בזכותם של יהודים לעלייה הוא מבטא קשר לעם היהודי ומעיד על לאומיות אתנית.

שאלה מספר 9

מימוש עיקרון הגבלת השלטון הכרחי לקיום משטר דמוקרטי, כיוון שהוא מונע מהשלטון לרכז כוח רב מדי בידיו, לפעול בעריצות ובשרירותיות ולפגוע בזכויות האדם והאזרח. בחירות דמוקרטיות ממשות את עיקרון הגבלת השלטון כיוון שהן מאפשרות חילופי שלטון בפרקי זמן הקבועים בחוק. בכך ניתנת לציבור האזרחים האפשרות לשלול מהנבחרים את המשך השלטון או לאשר להם להמשיך ולנהל את ענייני המדינה. בנוסף, הנציגים הנבחרים מודעים לכך שהם יצטרכו לשוב ולהיבחר ולכן עליהם לרצות את ציבור הבוחרים ואין הם יכולים לפעול ככל העולה על רוחם.

פרק שלישי

קטע 1

שאלה מספר 10

זיהוי: המובן הפורמאלי.

הסבר: המובן הפורמאלי מתייחס לכללים של הליך חקיקת חוק במדינה דמוקרטית. החוק נחקק על ידי בית מחוקקים. החוק קובע את הזכויות והחובות של האזרחים ואת המותר והאסור לפרטים ולשלטון. לפרט מותר לעשות הכול פרט למה שנאסר עליו בחוק. רשויות השלטון רשאיות לעשות רק מה שהתיר להם החוק לעשות והן חייבות לעשות מה שהוטל עליהן בחוק. החוק ינוסח בבהירות ויהיה פומבי. חובת הציות לחוק חלה על כולם, על האזרחים ועל רשויות השלטון באופן שווה אכיפת החוק נעשית אף היא באופן שווה.

ביסוס: ארגוני הפשע מסכנים את הדמוקרטיה בישראל ופועלים בניגוד לחוק. הם פוגעים בכל הכללים, החוקים, "ההסדרים" המאפשרים לחברה להתקיים באופן יציב. החוק במובנו הפורמאלי מגדיר את המותר והאסור, מגדיר את ההסדרים והחוקים על פיהם פועלת החברה. במקרה שלפנינו פועלים ארגוני הפשע בניגוד לחוק, בניגוד לכללי המותר והאסור ובכך פוגעים בכללים על פיהם פועלת החברה ופוגעים ביציבותה של הדמוקרטיה.

המובן הפורמאלי של שלטון החוק מבטא הסכמיות כך:

הסכמיות: כדי שחברה ומדינה יוכלו להתקיים בלי לוותר על חילוקי הדעות ועל התחרות והמאבק בין הקבוצות השונות חייבים מרכיבי החברה להגיע להסכמה כללית ורחבה בנושאים מרכזיים. ההסכמיות באה לידי ביטוי בקביעת הסדרים, כללי משחק, המאפשרים לחברה להתקיים ולפעול כחברה למרות חילוקי הדעות.

המובן הפורמאלי מבטא את עקרון ההסכמיות בכך:

החוקים הנקבעים הם הסדרים, כללי משחק משותפים הנקבעים בהסכמה כללית ורחבה ומאפשרים לחברה להתקיים.

שאלה מספר 11

האמצעי שכותב המאמר מבקש שהמדינה תפעיל כדי לשמור על שלום הציבור: **מעצר מינהלי.**

מעצר מינהלי הינו מעצר אדם על סמך חשדות בלבד, ללא שהוכח במשפט כי האדם ביצע מעשה בלתי חוקי. מעצר זה הינו מניעתי – כי מטרתו למנוע סכנה לביטחון המדינה ולשלום הציבור ממעשיו של האדם בעתיד.

כותב המאמר מבקש להתייחס לפעולות הפשע כמו לפעולות של טרור ולכן, כדי לשמור על ביטחונה של המדינה ועל שלום הציבור יש לעצור את החשודים במעורבות בפשע במעצר מינהלי וכך למנוע פגיעה בשלום הציבור.

שאלה מספר 12

הזכות של הכלואים שמימושה נפגע : **הזכות להליך משפטי הוגן**. כל אדם זכאי להגנה על זכויותיו במהלך העמדתו לדין: אסור לעצור אדם ללא משפט מיותר לפרק זמן קצוב, אין להעניש אדם ללא משפט, זכותו של אדם לדעת במה הוא מואשם ולהיות מיוצג על ידי עורך-דין. כליאת אדם, בלי שהוכח בבית המשפט שפשע, בלי התמודדות עם ראיות כנגדו אינה על פי כללים של הליך משפטי הוגן. במקרה שלפנינו מתקיים מעצר בשל חשד אך ללא הוכחה ממשית וללא כל הליך משפטי ראוי.

קטע 2

שאלה מספר 13

זיהוי: העיקרון הדמוקרטי שכותב המאמר חושש שיעשה בו שימוש פסול הוא **עיקרון הכרעת הרוב**.

הסבר: עיקרון הכרעת הרוב פירושו שבדמוקרטיה ההכרעות מתקבלות בהצבעה ומשקפות את הרצון של רוב האוכלוסייה.

ביסוס: הכותב חושש ממצב המכונה "עריצות הרוב". זהו מצב שבו הרוב מנצל את יתרונו המספרי ואת כוחו לרעה ופוגע בזכויות המיעוט. בקטע מביע המחבר חשש שבדמוקרטיה הישראלית היהודים המהווים רוב לאומי ינצלו את יתרונם המספרי וכוחם כדי לנהוג בעריצות כלפי המיעוטים.

שאלה מספר 14

זיהוי: הגישה השיפוטית של שופטים בבית המשפט העליון הבאה לידי ביטוי בקטע היא **הגישה האקטיביסטית**.

הסבר: יש שופטים בעלי גישה אקטיביסטית בנוגע למרות החוק. שופטים אלה אינם מסתפקים בהכרעתם על פי לשון החוק בלבד, אלא מפרשים את החוק ונותנים לו משמעות על פי הערכים הדמוקרטיים המקובלים בחברה בעת מתן פסק הדין. בהיעדר חוק מפורש, שופטים בעלי גישה אקטיביסטית יוצרים חקיקה שיפוטית באמצעות פסקי הדין, על בסיס העקרונות והערכים של המדינה. כך נוצרה בישראל במהלך השנים מעין "מגילת זכויות אדם ואזרח" שיפוטית.

ביסוס: בישראל עדיין לא נחקק חוק המגן באופן מפורש על זכויות המיעוטים. לכן, השופטים בבית המשפט העליון נאלצים להגן על זכויות אלו באמצעות תקדימים משפטיים המהווים חקיקה שיפוטית.

שאלה מספר 15

זיהוי: המאפיין הייחודי של חוק יסוד שכותב המאמר מבקש לקבוע בחוק שהוא מציע הוא "מעמד" הבא לידי ביטוי בשריון החוק.

הסבר: חוקי היסוד אמורים להיות במעמד עליון בשונה מחוק רגיל. המעמד העליון מושג באמצעות שריון סעיפי החוק. השריון נועד להבטיח ששינוי החוק יעשה ברוב מיוחד – רוב מוחלט או מיוחס של חברי הכנסת ולא ברוב רגיל. מטרת השריון היא לחזק את מעמדם של חוקי היסוד ולמנוע את שינוי חוקי היסוד ברוב מקרי בכנסת.

ביסוס: מחבר המאמר טוען כי יש לחוקק חוק יסוד שאפשר יהיה לשנותו רק אם לפחות 61 ח"כ (רוב מוחלט) יתמכו בשינוי.

דרך נוספת שבאמצעותה נוצר מאפיין זה של חוק יסוד הוא **פיסקת הגבלה**. פסקה זו מעניקה לחוק מעמד-על, ומטרתה להגן על הערכים והעקרונות שבחוק מפני פגיעה של הכנסת. פסקת ההגבלה מונעת מהכנסת לחוקק חוק הסותר את הערכים והעקרונות הבאים לידי ביטוי בחוק היסוד.

פרק רביעי

שאלה מספר 16

הזכות שבשמה תבע ראש העיר את העיתון היא **הזכות לשם טוב**.

הסבר: זכותו של אדם ששמו לא יוכפש ולא ייפגע ללא טעם מוצדק. כל אדם מנסה ליצור לעצמו דימוי חיובי, אולם אם בידי אדם אחר מידע אמיתי העשוי להפריך דימוי זה, הרי שאין כאן פגיעה בשמו הטוב של האדם.

נימוק: מרכיב האמת בפרסום הוא מרכזי בפגיעה בשמו של אדם. במקרה זה טען ראש העיר שהדברים שפורסמו אינם נכונים. "אחד מעיתוני סוף השבוע האשים ראש עיר בעברה על החוק. ראש העיר תבע את עורך העיתון בבית המשפט, בטענה שדברים אלו אינם נכונים והם פוגעים במעמדו בקרב תושבי העיר. לכן מדובר בפגיעה בזכות לשם טוב של ראש העיר.

שאלה מספר 17

העיקרון הדמוקרטי שבא לידי ביטוי בעמדת הארגון הקטן הוא **עיקרון הפלורליזם**.

הסבר: פלורליזם פירושו: ריבוי ומגוון של קבוצות. הכרה בזכות קיומן של דעות, השקפות, ורצונות שונים בחברה; והכרה בזכותן של הקבוצות במדינה לבטא את השונות ביניהן ולהתארגן במסגרות שונות כדי לפעול להגנה על האינטרסים שלהם.

ההכרה בערך הפלורליזם במדינה הדמוקרטית, שהחברה בה מורכבת מקבוצות השונות זו מזו מבחינה כלכלית, חברתית, דתית, תרבותית, ופוליטית מאפשרת לקבוצות השונות הנבדלות זו מזו לשמור את זהותן הייחודית, תוך שמירה על בסיס מאחד ומשותף לחברה כולה.

נימוק: במקרה זה מבקש הארגון להמשיך את פעילותו, כדי לפעול למען האינטרסים ייחודיים של העובדים החברים בו, בכך הוא מבטא את שונותו. "יושב ראש של אחד הארגונים הקטנים אמר כי ארגונו מתנגד לאיחוד כזה. לדבריו, כל אחד מהארגונים פועל למען האינטרסים הייחודיים של העובדים החברים בו, ואם יתאחדו לא יוכלו לפעול להשגת האינטרסים שלהם". איחוד הארגונים פוגע בעיקרון הפלורליזם.

שאלה מספר 18

התנאי לקיום מדינה שאינו מתקיים במלואו בסקוטלנד הוא **ריבונות / עצמאות**.

הסבר: עצמאות פרושה שהמדינה חופשית להחליט כיצד לנהל את ענייני הפנים והחוץ שלה, להטיל מרות בענייני פנים ולפעול בחופשיות כלפי חוץ.

נימוק: במקרה זה ממשלת סקוטלנד כפופה בענייני חוץ וביטחון לממשלת בריטניה, כלומר ריבונותה אינה מלאה. "ממשלת סקוטלנד מוסמכת להכריע בכל ענייני האזור, פרט לענייני חוץ וביטחון, שבהם היא כפופה לממשלת בריטניה" ובכך נפגעת ריבונותה.

שאלה מספר 19

הסמכות של הממשלה, שבשמה פעל שר המסחר והתעשייה היא "קביעת מדיניות וביצועה".

הסבר: רוב סמכויות הממשלה נובעות מסעיף 32 בחוק יסוד הממשלה הקובע שבסמכות הממשלה לעשות כל פעולה אשר אינה ניתנת על פי חוק לגוף/רשות אחרת במדינה. מתוקף כך יש לממשלה סמכות כללית לפעול בשם המדינה.

נימוק: במקרה זה טוען דובר שר המסחר והתעשייה שהממשלה רשאית לחתום הסכמים משום שאין חוק המונע ממנה לעשות כך, כפי שמוגדר בחוק יסוד הממשלה. "...אמר דובר השר כי הממשלה היא שמנהלת את ענייני הכלכלה של ישראל, וכי אין חוק המחייב אותה לקבל את אישור הכנסת להסכמי סחר שהיא חותמת עליהם. לכן שר המסחר והתעשייה רשאי לחתום על הסכמים אלו בשם ממשלת ישראל".